

Pasi Saukkonen

Erikoistutkija, dosentti
Helsingin kaupungin tietokeskus
pasi.saukkonen@hel.fi
<https://pasisaukkonen.wordpress.com/>

Unelmia ja pettymyksiä

"Fittan!", hän huusi, ja toisti sanan kovaan ääneen vielä pari kertaa. Istuin Tukholman Folkets Husetin suuressa salissa kulttuuripoliittisessa seminaarissa ja mietin, että kaikenlaiseen sitä simultaanitulkkaajat joutuvat.

Äänessä oli Evin Ahmad, tunnettu ruotsalainen näyttelijä, joka luki otteita tuoreesta teoksestaan *En dag ska jag bygga ett slott av pengar*. Hänen kirjansa on yksi monista eri maissa ilmestyneistä teoksista, joita ulkomaalaistaustaiset, mutta itse asuinmaassaan syntyneet tai siihen hyvin nuorina muuttaneet ovat viime aikoina kirjoittaneet.

Useissa näistä kirjoista tarinan ytimessä on jonkinlainen kehityskertomus, ja enemmän tai vähemmän omaelämäkerrallinen ote. Samalla niissä analysoidaan ympäröivää yhteiskuntaa ja sen suhtautumista maahanmuuttajiin ja heidän lapsiinsa. Ihmisiin, jotka ulkonäkönsä, kielensä tai uskontonsa puolesta poikkeavat valtaväestöstä.

Ahmadin teoksen lisäksi näihin oman paikkansa etsimisen ja löytämisen kuvauksiin kuuluvat esimerkiksi Duraid Al-Khamisin *Regnet luktar inte här* ja Alankomaista Murat Isikin moninkertaisesti palkittu *Ole näkymätön* (*Wees Onzichtbaar*). Molemmat ovat kiinnostavia myös siksi, että niissä kuvataan huonommin tunnettuja etnisiä ryhmiä, Al-Khamisin tapauksessa mandealaisia ja Isikin teoksessa zazan kielen puhujia.

OECD:n ja Euroopan unionin uusien ulkomaalaistaustaisten kotoutumisen *Settling In*

-raportti ilmestyi viime vuoden lopulla. Siinä muistutetaan painokkaasti, että kansallisten ja paikallisten kotouttamispolitiikkojen tärkeimpiä mittareita ovat ne, jotka arvioivat maahanmuuttajien lasten menestymistä elämässä ja yhdenvertaisuuden toteutumista. Heidän pitäisi olla kaikkien ikäistensä kanssa samalla viivalla. Jos mahdollisuuksien tasa-arvo ei toteudu, niin jokin menee pieleen.

Ja niin meneekin. Suomen osalta meillä ei ole vielä kertaluontoisia PISA-tutkimuksen tuloksia lukuun ottamatta paljon tietoa, koska Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset ovat enimmäkseen vielä niin nuoria. Pidemmän maahanmuuttohistorian maista kokemuksia ohdakkeisista koulupoluista, työllistymisen vaikeuksista, kaidalta polulta poikkeamisista, uskonnollisesta radikalisoitumisesta ja moninkertaisesti syrjäytymisestä on niin paljon, että helposti unohdamme monien pärjäävän myös ihan hyvin.

Kaikki mainitsemani kirjat, ja monet muutkin, ovat menestystarinoina, kahdella tasolla. Niiden kirjoittajat ovat tuottaneet korkeatasoista kirjallisuutta ja muutenkin he kävelevät kadun aurinkoisella puolella usein toimittajina, tutkijoina tai taiteilijoina. Myös heidän romaanihenkilönsä usein päätyvät vaikeuksien kautta voittoon, tai ainakin pois pahimmista pinteistä. Mutta niissä kuvataan usein hyvin osuvasti erilaisia esteitä ja vaikeuksia, joita maahanmuuton toiseen sukupolveen kuuluvilla on kotona, kadulla ja koulussa.

Tutkijoiden kannattaa lukea näitä kirjoja ajatuksella, ja myös sellaisella ajatuksella, että niistä voi löytää hyviä hypoteeseja, joita voi testata tieteellisin menetelmin, määrällisesti tai laadullisesti. Kaunokirjalliset elämäntalot on parhaimmillaan kuvattu niin vakuuttavasti, että alamme ajatella niiden myös peilaavan todellisuutta laajassa mitassa. Näin voikin olla, mutta ei se välttämättä aina ole niin. Kirjailija ei ole sidottu kuin kirjansa totuuteen, tutkijoiden pitää pyrkiä enempiin, yleistettävyyteen ja lainalaisuuksien etsintään.

Ahmadin kirja on yksi vihaisimpia teoksia, mitä tiedän, ja siinä piilee aina tietty riski. Jos kirjailija on vahvan oman tunteen vallassa, asiat muuttuvat mustavalkoisiksi ja nyanssit katoavat tulkinnasta. Analyysin sijaan tuloksena on julistavaa palopuhetta. Ahmadin kirjassa on kuitenkin monta kohtaa, joita oman tieteen kautta kerätyn tietoni nojalla olen taipuvainen pitämään hyvin osuvina. Kas tässä hänen pohdintojaan siitä, miksi tytöt pärjäävät paremmin kuin pojat, ja miksi molemmilla on joskus niin saatanan vaikeaa:

Ni var samlade i grupp på bankarna i centrum och på fotbollsplanerna.

Vi stod alltid vid sidan om och betraktade er. Ni fick vara dom roliga i klassen. Vi var dom duktiga.

Ni var med i alla musikvideos.

Medan bilar brann och världens talade om er, så satt vi på fritidsgården och hade "tjejgrupp".

Ingen journalist ville prata med oss.

Ni stod kvar i centrum, som ni alltid gjort.

Vi gick förbi för att handla mjölk åt mamma.

Ni visste inte bättre, det gör ni fortfarande inte.

Vi utbildade oss och gick på högskola, ni hamnade på lagerjobb. Era ryggar pajade och vi brände upp oss och gick i terapi.

Skuld och skam kände vi båda.

Våra föräldrar la den fint på oss.

Miksi Evin Ahmad on niin vihainen ja miksi niin monet muut ovat niin tyytymättömiä, vaikka heillä tuntuisi olevan kaikki "ihan hyvin". Yksi selitys voi löytyä siitä, mitä viime

aikoina on kutsuttu integraatioparadoksiksi. Sen yksi ilmenemismuoto on, että kun asiat alkavat loksahdella kohdalleen, myös odotukset kasvavat. Ja kun tavoitteet on asetettu korkeammalle, alttius pettyä lisääntyy. Myös vertailukohde vaihtuu, ja herkkyyks havaita eroja suhteessa verrokkeihin paranee.

Toiseen sukupolveen kuuluvat eivät vertaa itseään toisiin ulkomaalaistaustaisiin. He seuraavat sitä, miten heitä kohdellaan suhteessa niihin, jotka eivät ole millään lailla erilaisia, kantaväestöön kuuluviin lapsiin ja nuoriin. Jo pelkästään jatkuva erilaisena kohtelemisen on rasittavaa, mutta etenkin silloin, kun se yhdistyy vaikeuksiin saada harjoittelu- tai työpaikkoja tai kun aina saa osakseen epäluuloisia tai vihaisia katseita.

Ruotsalainen yhteiskunta on viime vuosikymmenet kovasti julistanut avoimuuttaan ja suvaitsevaisuuttaan. Jo Ahmadiä ennen monet kirjailijat, kuten Marjaneh Bakhtiari, ovat paljastaneet tämän hyväntahtoisuuden pimeää, ihmisiä luokittelevaa ja eriarvoisiin aseisiin asettavaa puolta. Ruotsalaisessa multikulturalismissa "aito" ruotsalaisuus haluttiin jättää ennalleen, maahanmuuttajilla oli oikeus harrastaa hassuja kulttuurejaan omassa piirissä ja esitellä niitä sopivissa tilaisuuksissa siloitellussa muodossa.

Tällöin myös asennekasvatus on jäänyt osin vaillinaiseksi, ja rasismi kunnolla kitkemättä. Stereotypit eivät ole kadonneet, vaan kenties jopa vahvistuneet. Luulen, että Ahmadin viha kumpuaa ennen muuta kirjassa kuvatusista tilanteista, jossa teatterikoulun vuosikurssin päätösjuhlissa ensimmäisen vuoden opiskelijat imitoivat kukin kerrallaan koulusta pois lähteviä draamataiteen ammattilaisia.

Kun tulee hänen vuoronsa, joku esittää Evinia kömpelösti ruotsia murtaen puhuvana sivistymättömänä esikaupunkipissikkänä, muukalaisena, apinana. "Jag kände hur klumpen i halsen blev större och större. Du skulle inte få förstöra min lycka. Inte i dag. Inte på min examensdag." Suuressa konferenssisalissa ajattelin, että aika kova paikka se on simultaanitulokille tämäkin.